

PAVLE MIHALJ

SISTEM OPOREZIVANJA U POLJOPRIVREDI JUGOSLAVIJE IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

Uvod

Danas kada raspravljamo o poreznoj politici u poljoprivredi, iako doduše ne često i kontinuirano, i o sistemu oporezivanja u poljoprivredi u poratnom periodu, osvrnemo se, tu i tamo, na sistem oporezivanja u poljoprivredi stare Jugoslavije. Najčešće se taj problem prikazuje u najkraćim crtama, uopćeno, uz konstataciju da je taj sistem najteže pogađao siromašne slojeve stanovništva u poljoprivredi. U jednoj izuzetno bogatoj obradi ekonomskih problema stare Jugoslavije, posebno iz oblasti poljoprivrede, od strane naših eminentnih ekonomista gotovo da i nema spomena o ovom, tako važnom, problemu. Ovaj rad ima za skromnu namjeru da ukaže na veći dio reperkusija porezne politike u poljoprivredi stare Jugoslavije, to tim više što je »privreda stare Jugoslavije nosila u sebi sve karakteristike svoje predominantno agrarne strukture«.¹

I.

Ujedinjenje u Kraljevinu SHS godine 1918. donijelo je novoosnovanoj državi niz problema: političkih, ekonomskih, socijalnih, kulturnih i dr. Jedan u nizu tih problema s kojim se suočila stara Jugoslavija bila je i izgradnja novog, jedinstvenog, poreznog sistema. Iako je rad na njegovoj izgradnji započeo neposredno po ujedinjenju, utjecaj političkih, ekonomskih i socijalnih prilika ostavio je vidljiva traga na unifikaciju i njegovu daljnju izgradnju. Sama činjenica da je unifikacija izvršena tek deset godina kasnije pokazuje koliko je to bio dugotrajan i složen problem. I sama unifikacija, kako ćemo poslije vidjeti, nije značila i njegovo definitivno rješenje. Naslijeđeno porezno pravo pojedinih političko-teritorijalnih jedinica (zemalja) koje su ušle u sastav nove države služilo je sve do donošenja Zakona o neposrednim porezima 8. veljače 1928. kao pravna osnova za ubiranje prihoda iz neposrednih poreza. Heterogenost naslijeđenih poreznih sistema imala je za posljedicu veliku šarolikost u oporezivanju.

¹ Grupa autora: *Ekonomika Jugoslavije*, posebni dio, Informator, Zagreb, 1971, str. 9.

Oporezivanje poljoprivrednika u predratnoj Jugoslaviji može se podijeliti na dva perioda:

a) prvi, period djelomičnog izjednačavanja naslijeđenih poreznih sistema i pripreme porezne reforme, s brojnim izmjenama i dopunama preko finansijskih i drugih specijalnih zakona — sve do donošenja Zakona o neposrednim porezima godine 1928.;

b) drugi, period od početka primjene novog, jedinstvenog, Zakona o neposrednim porezima, od godine 1929. sve do kraja stare Jugoslavije.

Šarolikost u izboru rješenja i načinu primjene, diferenciranje ne samo između naslijeđenih poreznih sistema, nego i istovrsnih poreznih oblika osnovna je karakteristika poreznog sistema u periodu do unifikacije poreznog zakonodavstva.

Pet naslijeđenih poreznih sistema ima svoje motive, historijski razvoj, ekonomske i društvene prilike u kojima je izgrađivan, različite fiskalne razloge svake političko-teritorijalne jedinice u kojoj je nastao. Zato je i normalna pojava da se oni često sukobljavaju, da isti porezni objekti snose različit porezni teret. Dok se neki iskorištavaju do krajnjih mogućnosti, drugi pod utjecajem prijašnjeg zakonodavstva nisu ni izdaleka u tolikoj mjeri opterećeni i/ili čak oslobođeni.

II.

Oporezivanje u Srbiji u to se vrijeme vršilo na osnovi vlastitog poreznog sistema. Srpski zakon o neposrednom porezu, donesen još 14. srpnja 1884.,² bio je izgrađen u sistemu poreza na prinos: od zemljišta, zgrada, kapitala, radnji i osobnog rada. U ovaj sistem bila su ukomponirana i dva druga poreza: porez na ličnost i porez na obrt. Dakle, glavarina i porez na promet u jednoj primitivnoj formi.³ Zakon o neposrednim porezima, koji je u to vrijeme u primjeni, ima svoju osnovu u zakonu iz godine 1884. Isti zakon, s kasnijim izmjenama i dopunama, od godine 1921., primijenjen je i u Makedoniji i u Crnoj Gori.

Sve do godine 1903. u Crnoj Gori primjenjivao se sistem tzv. dacija (tal. dazio-daća). Predmeti dacija bili su zemljište, krupna stoka, pčele, proizvodnja vina i rakije. Zakonom o porezu na prinos od kapitala i rada (porez na trgovinu, zanate, porez na prinos od osobnog rada i porez na zgrade godine 1903. završena je nadopuna sistema dacija. Međutim, ovdje se ne radi o čistom sistemu poreza na prinos, jer je kao osnovica za razrez poreza na trgovinu i zanate služio uloženi kapital, dakle ne prinos od radnje.

Sistem oporezivanja u Srbiji u to vrijeme nije također dosljedno izveden. Porez na zemljište ne razrezuje se po prinosu, nego po površini zemljišta i njegovu bonitetu. U ovom zakonu prvi put spominje se riječ porez umjesto

² Zakon o neposrednom porezu iz 1884., s brojnim izmjenama i dopunama: 1885., 1886., 1889., 1891., 1896., 1897., 1889., 1901., 1902., 1904. i 1920. na snazi je sve do godine 1928.

³ Vidi: Jelčić, B.: *Porez na promet — s posebnim osvrtom na oporezivanje prometa u Jugoslaviji*, Zagreb, 1963, str. 11.

riječi danak, koja se upotrebljavala u do tada važećem Građanskom zakonu iz godine 1904. Porez na zemljište osnovni je porez što ga plaćaju seljačka gospodarstva (gazdinstva). Zemljišta na koja se plaća porez podijeljena su na sljedeće vrste:

- a) zemljišta po varošima i varošicama (gradilišta, bez obzira da li su na njima izgrađene zgrade ili ne) i vrtovi;
- b) zemljišta na kojima se mogu gajiti ozimi usjevi i kukuruz, te gajiti vinogradi;
- c) zemljišta na kojima se može gajiti kukuruz i jari usjevi (uglavnom zemljišta u brdskim predjelima);
- d) zemljišta na kojima se mogu gajiti samo jari usjevi i
- e) sva ostala zemljišta.

Kojoj vrsti zemljište pripada, određivale su formirane u tu svrhu, popisne komisije. Svaka općina umjesto katastra zemljišta, koji u to vrijeme još ne postoji, vodi knjige nepokretnosti koje sadrže podatke relevantne za oporezivanje; podatke o posjedniku zemljišta, površini i kategoriji. Obveznik poreza na zemljište vlasnik je ili njegov posjednik na temelju ugovora (čl. 14. Zakona o neposrednom porezu). Visina porezne obveze utvrđena je po jedinici površine određene kategorije zemljišta. Porezne su stope proporcionalne. Visina poreznog opterećenja kreće se, u zavisnosti od kategorije zemljišta, od 1—4 dinara po hektaru. U specifičnim slučajevima porezna se obveza utvrđivala na osnovi vrijednosti zemljišta (građevinskim zemljištima), ali ne po stvarnoj vrijednosti, nego po slobodnoj ocjeni općinskog odbora.

Zakon o neposrednom porezu predviđa trajna i privremena oslobođenja od plaćanja poreza na zemljište.

Trajna oslobođenja predviđena su za sljedeća zemljišta:

- a) zemljišta u državnom vlasništvu;
- b) zemljišta u vlasništvu poslanstava i konzularnih predstavništava, na osnovi reciprociteta;
- c) crkvene porte i groblja;
- d) bolnička, školska i ona zemljišta koja su namijenjena u dobrotvorne i prosvjetne svrhe;
- e) potoci, putovi i rijeke, kao i neupotrebljivi krševi;
- f) okućnice do 500 m²;
- g) zemljišta maloljetne siročadi i nesposobnih za rad, pod uvjetom da ne posjeduju više od dva hektara obradive površine;

Privremena oslobođenja odnose se na:

- zemljišta na kojima su podignuti novi vinogradi s plemenitom lozom, u trajanju od 10 godina;
- za novopodignute vinograde na živom pijesku, u trajanju od 20 godina;
- pošumljena zemljišta pod nadzorom šumarskih stručnjaka, u trajanju od 10 godina, odnosno, ako to učine općine, u trajanju od 20 godina.

Porez na zemljište pod šumom plaća se u zavisnosti od toga na kojoj je vrsti zemljišta šuma podignuta.

Osim poreza na zemljište poljoprivrednici plaćaju i porez na ličnost. Obveza tereti poljoprivrednike u starosnoj dobi od 21.—60. godine života. U to vrijeme poljoprivrednici plaćaju i niz prireza.⁴

Oporezivanje u Bosni i Hercegovini temelji se na posebnom sistemu, koji predstavlja neku vrstu mješavine između turskog i austrijskog poreznog prava. Međutim, glavni tipovi bosansko-hercegovačkog poreznog sistema vuku svoj korijen iz turskog poreznog prava. U Bosni i Hercegovini, za razliku od Srbije i Crne Gore, postoji izrađen katastar zemljišta, kao javna knjiga u koju su pregledno unesene sve one činjenice koje su nužne da se utvrdi visina porezne obveze. Katastar izrađen početkom ovog stoljeća, katastar po vrijednosti, mnogo je nesavršeniji od katastra koji je postojao u Austro-Ugarskoj. Porezi koji terete zemljište dijele se u tri grupe:⁵

- a) desetinski paušal;
- b) porez po vrijednosti zemljišta i
- c) porez (danak) na šumsko zemljište.

Desetinski paušal i nije ništa drugo do stari turski desetak, koji se naplaćuje u paušalnom iznosu. Desetinski paušal zamijenio je desetinu koja se primjenjivala sve do početka stoljeća. Utvrđivanjem desetine u paušalnom iznosu ne mijenja se njezina bit nego način ubiranja. Umjesto desetine koja se propisivala i ubirala godišnje, utvrđen je paušalni iznos za deset godina unaprijed. To je omogućilo da se i porezna obveza razrezuje unaprijed. »Da se utvrdi visina desetinskog paušala za svako omeđeno zemljište (parcelu), od koje se paušal plaća, izabrao je zakon put repartacije tj. razdiobe određene sume (općinski paušal) na određene porezovnike.«⁶

Desetinski paušal nejednako je utvrđen čak i za iste površine, kulture i bonitet zemljišta, iako su se nalazile u neposrednoj blizini ili u susjednim općinama. Osnovicu za utvrđivanje desetinskog paušala čini katastarski bruto prihod od zemljišta koje se poljoprivredno može iskorištavati, bez obzira da li se stvarno iskorištavalo ili ne. Porezni je obveznik faktični posjednik zemljišta koji ostvaruje prihod, dok za zemljišta u kmetском odnosu obvezu snosi kmet, odnosno njegovo domaćinstvo. Za državna zemljišta koja se nalaze u privatnoj obradi poreznu obvezu snosi onaj tko je obrađuje, odnosno gajenjem kultura ostvaruje odgovarajući prihod.

Oslobođenja od plaćanja ovog poreza su trajna i privremena.

Trajna oslobođenja od plaćanja desetinskog paušala obuhvaćaju:

- neplodna zemljišta;
- pašnjake i šumska zemljišta (od kojih se plaća šumarina);

⁴ Lovčević, J.: »Prirezom se naziva dažbinski oblik koji se sastoji u pravcu uže teritorijalne (mahom lokalne) jedinice da, oslanjajući se na neki neposredni porez (najčešći slučaj) ili posredni porez šire teritorijalne jedinice utvrdi (prireže) svoj prihod u visini određenog postotka takvog poreza višeg organa.« *Institucije javnih finansija*, Bgd., 1967, str. 65.

⁵ Vidi: Šijan, D. i Letica, D.: *Izravni porezi i nameti, biljezi i pristojbe u Bosni i Hercegovini*, Mitrovica, 1910, str. 26.

⁶ Vidi: Herkov, Z.: *Grada za finansijsko-pravni riječnik feudalne epohe Hrvatske*, Zagreb, 1958, str. 508, 509.

- dvorišta i vrtove u gradovima koji nisu veći od jednog dunuma (1 dunum = 1 000 m²);
- zemljišta obrtničkih i industrijskih poduzeća koja se ne obrađuju;
- bare, jezera i ribnjake koji se poljoprivredno ne iskorištavaju;
- ceste, putove, potoke i rijeke;
- zemljišta kojima upravlja država ili općina, iskorištavana u znanstvene i dobrotvorne svrhe;
- javna groblja;
- zemljišta koja pripadaju zemaljskom eraru;
- zemljišta upisana u franjevački red, pod uvjetom da ih je posjedovao prije 18. kolovoza godine 1878.

Privremena oslobođenja obuhvaćaju slijedeća zemljišta:

- zemljišta koja su krčenjem ili bilo kojim drugim načinom privedena upotrebi, u trajanju od 5 godina;
- zemljišta slabe kvalitete nekorištena kroz dulje razdoblje, a koja su uz odgovarajuće troškove učinjena upotrebljivim u poljoprivredne svrhe, u trajanju od 5 godina;
- zemljišta pogođena elementarnim nepogodama (grad, poplava, vatra, trsne uši, najezda miševa). Privremena oslobođenja u ovom slučaju priznava su ukoliko je uništeno najmanje 1/4 dohotka. Otpis desetinskog paušala vrši se razmjerno visini nastale štete. Na osnovi procijenjene štete od strane kotarskog ureda o visini otpisa odlučivala je zemaljska vlada. Otpis se odnosio samo na godinu u kojoj je šteta nastala, dok je u težim poremećajima otpis vršen za cijelo vrijeme neplodnosti zemljišta.

III.

U Hrvatskoj i Slavoniji, Vojvodini i Međimurju nalazi se u primjeni mađarski porezni sistem. Osnovni porez koji plaćaju seljačka gospodarstva i ovdje je porez na zemljište.

Na današnjem području SR Hrvatske sa zemljarinom susrećemo se već u XI. stoljeću, kao prihodom kraljevskog fiska (*fiscus regius*) pod nazivom »teraticum« ili »ficale tributum.«⁶ Dakle, porez na zemljište spada na našem području među najstarije poreze. U hrvatskom jeziku riječ zemljarina (*teragium*, *teraticum agrorum et fundorum*) nosila je različite nazive: zemljiština, zemljiština, zemljiština, zemljiščina, poljska taksa, zemljišni porez, da bi riječ zemljarina u službenu terminologiju ušla tek u XIX. stoljeću. Dva su osnovna razloga što je zemljarina nekoliko stoljeća ostala glavnim poreznim oblikom: a) bavljenje poljoprivredom kao najznačajnijom djelatnošću na području Hrvatske i b) kao neposredna posljedica feudalnih odnosa.

Cijeli porezni teret u čitavom tom razdoblju snosi kmet, bilo u naturi ili novcu (u obliku desetine, devetine, pa sve do trećine i polovice). Jer, »biti feudalac značilo je biti izuzet od kraljevinskih, kraljevskih i drugih poreza — i biti utjerivač tih (a dijelom i crkvenih) poreza od kmeta: biti kmet znači

plaćati uz feudalna podavanja još i kraljevske, državne i crkvene poreze; feudalac ima administrativnu i što je još važnije: sudsku vlast nad podložnim obrađivačem; specifična obavezatnost obrađivača na usluge prema gospodaru zemljišta, i najoštrija: nepokretnost seljaka, vezanost seljaka za zemlju. Bez odobrenja gospodara kmet nije mogao ni otići sa zemlje, ni promijeniti zanimanje, ni dati djecu u školu, ni postati pop ili fratar.⁷

Kmet, dakle, snosi kraljevski, kraljevinski, županijski i vlastelinski porez, dok su hrvatski velikaši i plemstvo kao obveznici za vojnu službu oslobođeni plaćanja porezne obveze. Gotovo cijelih šest stoljeća sistem ubiranja prihoda nije pretrpio znatnije promjene. Prvi pokušaji temeljne porezne reforme učinjeni su tek godine 1754. Te godine prvi se puta nastoje popisom utvrditi prihodi od pojedinog zemljišta, kao i sporedni prihodi koje kmet ostvaruje (od kotlova za pečenje rakije, pčela, stoke itd.). Ovakav način utvrđivanja prihoda primjenjivao se sve do godine 1768., kada se napušta ovaj sistem i prvi put vrši kategorizacija zemljišta. Od te godine datiraju i prvi počeci zemljarine kao razrednog poreza. Klasifikacija zemljišta izvršena je po kulturi na:

- a) oranice,
- b) livade,
- c) šljivike,
- d) vrtove,
- e) rasadnike i
- f) duhanska polja.

Sporedni prihodi koje kmet ostvaruje utvrđuju se kao i u razdoblju prije godine 1768.

Pod snažnim utjecajem fiziokrata i njihova učenja da jedino poljoprivreda daje tzv. čist proizvod te njihova zagovaranja (Quesnay, Boisquillebert, a prije njih i Vauban i djelu *Dime royale*, 1707.⁸ jednog jedinog poreza, na čisti prihod od zemljišta, car Josip nastoji cijeli porezni teret prevaliti na zemlju, smatrajući je jedinim poreznim objektom kojega treba opravdano opteretiti.

Visina porezne obveze, po njegovu mišljenju, treba se utvrditi prema plodnosti zemljišta, odnosno prema prinosu koji se može ostvariti. Opterećenje jedino zemljišta trebalo je biti stimulans za razvoj industrije, budući da ona ne bi snosila nikakav porezni teret. Ideja ovakvog načina oporezivanja, najprije u austrijskim a zatim u ugarskim zemljama, nije uspješno realizirana. Da bi ubrzao rješenje svoje zamisli, car Josip određuje godine 1768. da se izvrši novi popis zemljišta. Ovaj se put imalo obuhvatiti, osim kmetskog, i zemljište velikaša i plemića, koje do tada nije bilo obuhvaćeno poreznom obvezom. Sve zemljište trebalo se klasificirati u četiri skupine:

- 1) polja,
- 2) livade,

⁷ Mirković, M.: *Ekonomika historija Jugoslavije*, Zagreb, 1968. (treće nepromijenjeno izdanje), str. 104.

⁸ U Engleskoj se za uvođenje poreza na zemljište (*landtax*) zalaže J. Locke. Taj je porez napokon godine 1692. i uveden.

U Francuskoj je zemljarina uređena zakonom od 23. studenog 1798.

3) vinograde i

4) šume.

Smrt cara Josipa značila je ujedno i kraj njegovim nastojanjima.

Razvitak jugoslavenskih zemalja u XVIII. stoljeću (Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, Slovenije i Vojvodine) uvjetovan je financijskim centralizmom koji se vrši u korist Beča i austrijskih zemalja. Ovakav centralizam ruši feudalnu i regionalnu vlast i stvara svoju, vojnu, nezavisnu od sabora. Naša područja prestaju biti samostalna, sa svojim posebnim statusom. Ona postaju austrijske pokrajine s jedinstvenom upravom, oporezivanjem i ekonomskom politikom.⁹ Centralizam definitivno razara već poljuljanu političku samostalnost Hrvatske, te raskida autonomni sistem budžetiranja i financiranja. Do definitivne propasti Hrvatske autonomije dolazi godine 1770., kada hrvatski sabor odobrava bečkoj carici 70 000 forinta na ime poreza hrvatske kraljevine za održavanje centralističke vojske. »Odobrivši spomenuti iznos od 70 000 forinti hrvatski sabor sam se odriče svoga starodrevnog prava, da se kraljevinski porez troši isključivo za pokriće kraljevinskih potreba (tj. potreba kraljevine Hrvatske). Taj zaključak znači kraj kraljevinskom proračunu.«¹⁰

Osnovni manifestacijski oblici financijskog i ekonomskog centralizma ogledaju se u stvaranju centralnih organa za vođenje kako ekonomske tako i financijske politike, u planiranju razvoja manufakture pod državnim nadzorom, u stvaranju velikog unutrašnjeg tržišta, ukidanju i ublažavanju unutrašnjih carina, merkantilističkoj populacionoj politici, prosvjetnoj i vanjskotrgovinskoj politici. Osnovu svih tih mjera čine centralizirane financije.

Tek sto godina kasnije, zemljišno-poreznom reformom iz godine 1869., na područjima koja su se nalazila pod Austro-Ugarskom temeljito se mijenja sistem oporezivanja prihoda od zemljišta. Prvi put vrši se procjena ostvarenih prihoda na osnovi katastra. Iako je prva podjela na katastarske kotareve izvršena u Sloveniji, Istri i Dalmaciji godine 1839., rezultati ove procjene nisu korišteni. Nova procjena izvršena je na današnjem području SR Hrvatske, SR Slovenije i AP Vojvodine u razdoblju od godine 1863.—1878. Rezultate ove procjene, uz stanovite korekture u razdoblju 1896.—1913., naslijedit će i stara Jugoslavija.

Na području Hrvatske, Slovenije, te bivše vojne Krajine oporezivanje prihoda od zemljišta temelji se na zak. člancima ugarsko-hrvatskog sabora VII. — 1875., XL. i XLII. — 1881. XLII. i XLVI. — 1883., XXII. — 1885. i I. — 1891. godine.¹¹

Predmet poreza na prihod od zemljišta (zemljarine), po ovim zakonskim člancima, predstavlja svako zemljište koje se gospodarski iskorištava, ukoliko nije oslobođeno od plaćanja ovog poreza, makar se upotrebljavalo u koju drugu svrhu.

Obveznik poreza na prihod od zemljišta faktični je posjednik zemljišta. Porezna obveza nastaje početkom godine za koju se vrši razrez poreza.

⁹ Mirković, M.: *Isto*, str. 163.

¹⁰ Herkov, Z.: *Isto*, 352.

¹¹ Vidi: Kocian, S.: *Financijsko zakonoslovlje*, Osijek, 1889, str. 207—214.

Posililović, S.: *Financijska znanost*, Zagreb, 1899, str. 75—78.

Očevidnost katastra imala je za svrhu (zak. čl. zaj. ugarsko-hrvatskog sabora XXII. — 1885.) da utvrdi promjene u osobi posjednika, u predmetu poreza, općinskih međa, privremenih oslobođenja u katastarskim operatima.

Osnovicu za razrez poreza na prihod od zemljišta predstavlja čisti katastarski prihod, utvrđen po površini, načinu obrade i bonitetu zemljišta (katastar zemljišta — zak. čl. zaj. ug.-hrv. sabora VII. — 1879. i XI. — 1881.).

Pod čistim katastarskim prihodom podrazumijevala se vrijednost srednje ljetine uz uobičajeno gospodarenje i odbitak prosječnih troškova gospodarenja i 20%-tnog ekonomskog rizika. Utvrđivanje čistog katastarskog prihoda vršeno je na temelju godišnjih prosjeka prinosa, cijena i troškova gospodarenja. Kod izračunavanja čistog katastarskog prihoda uzete su prosječne cijene godine 1867/72.

Ljestvice čistog katastarskog prihoda utvrđene su za svaki procjembeni kotar (kojih u Ugarskoj ima 288 u 15 okruga) u vremenu od 1869.—1885., na taj način što su za svako uzorno zemljište izvršena opažanja i vršena procjena godišnjih prinosa za pojedine kulture i klase. Za svaki procjembeni kotar ustanovljena je redovito jedna ljestvica čistog prihoda.

Sva zemljišta koja podliježu porznoj obvezi podijeljena su, po načinu obrade i bonitetu, na sedam kultura:

1. oranice,
2. njive,
3. vrtove,
4. vinograde,
5. pašnjake,
6. šume i
7. trstike.

Svaka od ovih kultura dijelila se u osam klasa.

Stope poreza na prihod od zemljišta (zemljarine) proporcionalne su i iznose u Hrvatskoj 20,76% na osnovicu (čisti katastarski prihod) i 9% tzv. zemljorasteretnog prireza (ukupno 29,76%).

Oslobođenja od plaćanja ovog poreza su trajna i privremena.

Trajna oslobođenja odnose se na:

- a) javne ceste, stalne poljske putove, ulice i javne trgovce;
- b) ograđena kućišta i dvorišta;
- c) kanale koji služe za prijevoz i nasipe;
- d) groblja;
- e) vrtove koji služe u znanstvene, općekorisne svrhe;
- f) rasadnike raznih društava, ukoliko nisu podignuti isključivo radi stjecanja zarade, odnosno trgovine.

Privremena oslobođenja odnose se na slijedeće zemljište:

- a) neupotrebljiva zemljišta koja su izvanrednim troškovima učinjena poljoprivredno upotrebljivima, u trajanju od 15 godina;
- b) pjeskovita zemljišta, kamenjar, vodougožena zemljišta na kojima su podignuti nasadi, u trajanju od 20—40 godina;

c) novonaseljena zemljišta (§ 7. zak. čl. XXV. — 1868.) na 6 godina, ako su se naselili članovi 50 obitelji, odnosno na 3 godine (§ 8. zak. čl. XXV. — 1868.), ako se naselilo barem deset obitelji;

d) vinograde koji su uništeni phylokserom (zak. čl. XXVII. — 1883.) u vremenu dok ne daju plod, odnosno najdulje 6 godina (u koje vrijeme je predviđeno da se može podići novi vinograd).

U Dalmaciji i Sloveniji u primjeni je austrijski sistem, koji se također temelji na porezu na zemljište kao osnovnom porezu. Osnovicu za razrez poreza na zemljište čini i ovdje čisti katastarski prihod. Zemljište je također podijeljeno u sedam kultura, s obzirom na bonitet zemljišta, a svaka kultura u osam klasa. Porezna stopa i ovdje je proporcionalna. Jedina bitna razlika, u odnosu na mađarski sistem, jest što su ovdje poljoprivrednici plaćali još jedinstveni državni prirez u visini od 150% od poreza na zemljište. U Sloveniji poljoprivrednici plaćaju još i porez na dohodak i porez na zgrade.

IV.

Posljedica ovako raznolikih sistema koji se nalaze u primjeni jest velika neravnomjernost u visini poreznog opterećenja. To najbolje pokazuje opterećenje malog posjeda, koji je u Bosni i Hercegovini opterećen podjednako kao i u Vojvodini, 16% više nego u Srbiji, 33% više nego u Hrvatskoj i čak 269% više nego u Sloveniji i Dalmaciji.¹²

Ovakvo stanje urgentno je nalagalo izgradnju novog, jedinstvenog, poreznog sistema, kojim bi se obveze ravnomjernije rasporedile razmjerno ostvarenim prihodima poreznih obveznika. Dakle, negativne reperkusije primjene ovih sistema uvjetovale su potrebu porezne reforme.

Potreba porezne reforme uvjetovana je, uglavnom, s tri osnovna razloga:

a) *političkim* — različiti porezni sistemi i, prema tome, različito porezno opterećenje stvaralo je političke probleme među političko-teritorijalnim jedinicama u novoj državi;

b) *fiskalni* — koji se očituju u nerazmjerno malom udjelu neposrednih poreza u državnom budžetu;

c) *administrativno-tehnički* (porezno-tehnički) — naslijeđeni porezni sistemi otežavaju i kompliciraju rad poreznoj administraciji, pa nije ni čudo da je njezina operativnost i efikasnost vrlo mala.

Potreba da se u ujedinjenoj državi donose najprije Ustav, kao i najrazličitiji interesi, doveli su do toga da je izgradnja poreznog sistema trajala cijelo jedno desetljeće. Očito da nije bilo dovoljno u Ustavu (čl. 116.) precizirati da je porezna obveza opća, jednakost poreznih obveznika za cijelu zemlju, prema poreznoj snazi — progresivno. Za provođenje reforme bilo je potrebno poznavati cijeli niz činjenica. Nedostatak relevantnih podataka: o poreznim izvorima, predmetima, obveznicima, ekonomskoj snazi, zbog vrlo nerazvijene statistike imao je također svojih negativnih reperkusija na provođenje porezne reforme.

¹² Vidi: Letica, D.: *Uoči naše poreske reforme*, Zagreb, 1922, str. 12.

Nastojanja u prvim godinama po ujedinjenju usmjerena su na djelomično izjednačavanje zatečenih poreznih sistema, dakle neku vrstu prijelaznog razdoblja na putu k potpunoj unifikaciji poreznog zakonodavstva. U tom smislu vršene su i neke korekture: povećavane stope, vođeni novi porezi itd.

Osobito veliki budžetski deficit godine 1919. imao je već u slijedećoj, 1920. godini, za posljedicu povećano opterećenje ekonomske snage poreznih obveznika. Jedan od razloga povećanja poreznog opterećenja jest i sve veća depresija krune. Utvrđivanjem pariteta krune prema dinaru, a zatim i njezinim definitivnim povlačenjem iz optjecaja, financijskim zakonom godine 1920/21., podignute su porezne osnove na porez od zemljišta u trostrukom, odnosno četverostrukom iznosu. Međutim, ova valutarna promjena nije bitno utjecala na pravilnije, odnosno ravnomjernije utvrđivanje poreznog tereta, budući da su utvrđeni prinosi bili u nerealnom odnosu na tadašnje cijene poljoprivrednih proizvoda i stalno podajuću kupovnu snagu dinara.

Rastući državni rashodi uvjetovali su već godine 1923. nove zahvate na području neposrednih poreza. Ovaj put umjesto povećanja poreznih stopa kod neposrednih poreza uvode se izvanredni prirezi na sve neposredne poreze.

Nakon nekoliko zakonskih prijedloga, koji su uslijedili u skupštini u razdoblju od deset godina, napokon je 28. veljače 1928. porezni sistem unificiran Zakonom o neposrednim porezima.

Zakonom o neposrednim porezima od 28. veljače 1928. ukidaju se svi naslijeđeni porezni sistemi i unificira sistem oporezivanja prihoda od poljoprivrede za cijelu zemlju. Osnovicu novog sistema (čl. 15.) čini porez na prihod od zemljišta (zemljarina).¹³

Predmet poreza na prihod od zemljišta čini svako zemljište na teritoriju Jugoslavije koje se poljoprivredno iskorištava ili se može iskorištavati, makar se stvarno ne iskorištavalo ili se upotrebljavalo u koju drugu svrhu zbog koje nije bilo oslobođeno na osnovi ovog zakona. Dakle, predmet ovoga poreza bila su i ona zemljišta koja su se iskorištavala u nepoljoprivredne svrhe: zemljišta iz kojih se vadio pjesak, kamen, privatni kanali i putovi, obale, šetališta. Ovakva zemljišta kod utvrđivanja porezne obveze tretirana su kao i zemljišta koja su se nalazila u njihovoj neposrednoj blizini, a koja su se poljoprivredno iskorištavala.

Obveznik poreza na prihod od zemljišta (čl. 15. st. 2.) vlasnik je ili plodouživalac, odnosno nasljedni zakupac. Porezni obveznik faktično je domaćinstvo.

Ovim članom država sebi osigurava pravo zakonske hipoteke nad zemljištem, tako da poreznoj obvezi ne podliježe samo fizička osoba (čl. 5. ZNP), nego i sam porezni objekt (zemljište).

Osnovicu poreza na prihod od zemljišta (čl. 16.) predstavljao je čisti katastarski prihod, utvrđen po površini, načinu obrade (kulturi) i kakvoći zemljišta (bonitetu).

¹³ Uz porez na prihod od zemljišta (zemljarine) Zakon o neposrednim porezima (čl. 1.) utvrđuje još slijedeće poreze: a) na prihod od zgrada (kućarina); b) od rente; c) na dobitak poduzeća obveznih na javno polaganje računa (društveni porez) i d) na prihod od nesamostalnog rada i zanimanja (službenički porez).

Pod čistim katastarskim prihodom podrazumijevao se srednji novčani prinos od zemljišta koji se može ostvariti uz uobičajeno gospodarenje, a po odbitku prosječnog iznosa gospodarskih troškova.¹⁴

Srednjim prinosom smatra se »količina prihoda i sporednih užitaka koji se postižu u prosječnoj gospodarskoj godini, uz uobičajeni način obrade zemljišta u dotičnom kraju po jednom hektaru, odnosno jutru površine« (čl. 16. st. 3. ZNP).

U redovne gospodarske troškove zakon je priznavao: troškovi za sve vrste zaprežnih i ručnih gospodarskih radova u vezi s pripremom zemljišta, sjetvom, žetvom, spremanjem i čuvanjem poljoprivrednih proizvoda, troškove gnojidbe, sjemena, sadnica, troškove amortizacije gospodarskih zgrada i inventara, te potrebne troškove osiguranja, kako bi se uz uobičajeni način obrade zemljišta postigao prosječni prinos na odgovarajućoj površini zemljišta.

Sva zemljišta koja se poljoprivredno iskorištavaju ili se mogu iskorištavati (čl. 18.) dijele se po vrsti obrade na sedam kultura:

- a) njive (oranice),
- b) vrtove,
- c) voćnjake,
- d) vinograde,
- e) livade (sjenokoše), pašnjake i planine,
- f) trstike, močvare, ribnjake i jezera.

Svaka od ovih sedam vrsta poljoprivrednog zemljišta imala se podijeliti, po bonitetu zemljišta, u osam klasa unutar svakog katastarskog kotara. Različiti bonitet zemljišta u pojedinim katastarskim kotarevima imao je za rezultat da pojedina zemljišta nisu mogla biti klasificirana u svih osam klasa.

Budući da je u najvećem dijelu zemlje (Hrvatskoj, Slavoniji, Vojvodini, Sloveniji, Dalmaciji i Međimurju) razrez poreza na prihod od zemljišta vršen po čistom katastarskom prihodu, to je Zakon o neposrednim porezima zadržao ovaj sistem kao najrasprostranjeniji i najsavršeniji. Čisti katastarski prihod u tim krajevima utvrđivao se po grupama procjemenih kotareva, koji su bili najslabiji po svojim okolnostima koje utječu na visinu čistog katastarskog prihoda zemljišta.

Kako ostali dijelovi države (Srbija, Crna Gora i Makedonija) nisu imali katastar zemljišta, Zakonom o neposrednim porezima bilo je predviđeno da se katastar u tim krajevima ima izraditi do godine 1939. Međutim, taj posao kao vrlo skup i kompliciran ostao je nedovršen do početka II. svjetskog rata. Za ovo područje, koje nije imalo izrađenog katastra zemljišta, »bilo je predviđeno da se na tim područjima čisti katastarski prihod utvrdi privremeno i srazmerno čistom katastarskom prihodu iste kulture i klase u krajevima gdje je postojao katastar, vodeći računa o načinu obrađivanja zemljišta i prinosu. U tom cilju vršen je naročiti ekonomski opis svakog sreza i klasiranje svih zemljišnih parcela.«¹⁵

¹⁴ Ukupni čisti katastarski prihod za cijelu zemlju iznosio je 4 950 mil. dinara ili 210,50 dinara po hektaru, bez obzira na klasu i kulturu zemljišta. Vidi: *Ministarstvo finansija Kraljevine Jugoslavije*, Beograd, 1938, str. 158, 1918—1938.

¹⁵ Blagojević, O.: *Oporezivanje zemljoradnika s naročitim osvrtom na porez po katastru*, Institut za ekonomiku poljoprivrede, Beograd, 1957, str. 67.

Na području Bosne i Hercegovine, gdje je bio ustanovljen katastar po vrijednosti, uz procijembene elaborate iz 1883.—1885., te iz godine 1906. za utvrđivanje bruto prihoda, poslužio je za utvrđivanje čistog katastarskog prihoda u krajevima gdje je već postojao katastar zemljišta. U tu svrhu izvršena je usporedba između katastarskih kotareva i na taj način, uz primjenu odgovarajućih količnika, izračunavan prosječni čisti prihod. Dijeljenjem prosječnog čistog prihoda s prosječnom katastarskom vrijednošću svake kulture dobiveni su količnici kojima se pretvarala vrijednost svake površine pojedine kulture u čisti katastarski prihod.

Na području Hrvatske, Slavonije, Vojvodine, Slovenije, Dalmacije i Medimurja, gdje je postojao stari čisti katastarski prihod, izvršeno je pretvaranje krunske vrijednosti u dinarsku, u odnosu jedna kruna jedan dinar. Na osnovi ove nove vrijednosti vršene su daljnje izmjene. Kao polazna osnova za izračunavanje vrijednosti prinosa uzete su cijene poljoprivrednih proizvoda 1925/26. Nakon odbitka materijalnih troškova, u užem smislu, amortizacije zgrada i inventara, te 20%-tnog tzv. ekonomskog rizika i potrebne radne snage od bruto prinosa dobivao se čisti katastarski prihod uzornih kotareva. Stavljanjem u odnos novog čistoga katastarskog prihoda i prijašnjeg čistog katastarskog prihoda dobivao se faktor koji je poslije poslužio za izračunavanje čistog katastarskog prihoda u svim ostalim krajevima.

Stope poreza na prihod od zemljišta određene su (čl. 27. ZNP) prema dvije vrste poreza koji se plaća na ovaj prihod: osnovni porez, čije su stope proporcionalne, i dopunski porez s blago progresivnim stopama. U cijelom periodu od primjene Zakona o neposrednim porezima (1928.—1939.) stopa osnovnog poreza na prihod od zemljišta iznosila je 10%, s izuzetkom godine 1929., kada je iznosila 12%. Zakonom o neposrednim porezima iz godine 1928. predviđene su slijedeće stope dopunskog poreza:

Tabela 1.

Stope dopunskog poreza na prihod od zemljišta

	Osnovica	% dopunskog poreza na osnovicu
preko	1 000 — 2 000 dinara	2
"	2 000 — 3 000 "	3
"	3 000 — 4 000 "	4
"	4 000 — 5 000 "	5
"	5 000 — 6 000 "	6
"	6 000 — 7 000 "	7
"	7 000 — 8 000 "	8
"	8 000 — 10 000 "	9
"	10 000 — 12 000 "	10
"	12 000 — 15 000 "	11
"	15 000 — 20 000 "	12
"	20 000 — 30 000 "	13
"	30 000 — 50 000 "	14
"	50 000 — 100 000 "	15
"	100 000 — 150 000 "	16
"	150 000 — "	17

Već mjesec dana nakon stupanja na snagu Zakona o neposrednim porezima ove se stope mijenjaju, tako da praktično nisu dočekale svoju primjenu. Prvom promjenom stopa dopunskog poreza ublažava se ionako blaga progresija. Sve do godine 1940. one ostaju iste, da bi se te godine nešto pooštrile, tako da se njihov raspon kreće od 2—16⁰/₀, umjesto 2—8⁰/₀ u razdoblju godine 1929.—1940.

Oslobođenja i olakšice. Zakonom o neposrednim porezima uvode se trajna i privremena oslobođenja od plaćanja poreza na prihod od zemljišta, te neke porezne olakšice.¹⁶

Trajna oslobođenja od plaćanja poreza na prihod od zemljišta obuhvaćaju:
— sva zemljišta u državnom vlasništvu koja se privredno ne iskorištavaju;
— zemljišta uz zgrade poslanstava i konzularnih predstavništava, na osnovi reciprociteta;

— crkvene porte i groblje;
— zemljišta koja služe u prosvjetne, dobrotvorne, kulturne i sanitetske svrhe;

— rasadnici države, samoupravnih tijela i privrednih društava, ukoliko nisu podignuti isključivo radi stjecanja zarade;

— kanali i vodoprivredne instalacije koje služe u javne i općekorisne svrhe.

Trajna oslobođenja od plaćanja poreza od zemljišta u privatnom vlasništvu obuhvaćala su: nasipe, kanale (prokope) i njihove ustave, obrambene vrbake i njihove nasade, močvare, postrojenja za odvodnjavanje i navodnjavanje zemljišta, dvorišta do 500 m², pod uvjetom da se nisu izdavala u zakup ili uživala odvojeno od zgrade. U protivnom bilo je podložno plaćanju poreza na rentu.

Privremena oslobođenja od plaćanja zemljarine odnosila su se na:

— neupotreblijiva zemljišta, koja su se uz odgovarajuće troškove učinila upotreblijivim u poljoprivredne svrhe, u trajanju od 15 godina;

— zemljišta na kojima su podignuti novi vinogradi s domaćom vinovom lozom za 4 godine, na kamenitom i pjeskovitom zemljištu na 10 godina, na živom pijesku u trajanju od 20 godina;

— zemljišta na kojima su podignuti novi šljivici, u trajanju od 6 godina, te novi maslinjaci u trajanju od 15 godina;

Godina	Iznos olakšica u 000 dinara
1933.	3 054
1934.	2 093
1935.	2 164
1936.	4 154
1937.	6 826

Izvor: *Ministarstvo finansija Kraljevine Jugoslavije 1918—1938*, Beograd, 1938, str. 159.

¹⁶ U razdoblju 1933.—1937. ukupan iznos olakšica kretao se ovako:

— zemljišta kolonista, naseljenih po propisima o agrarnoj reformi, u trajanju od 5 godina od početka slijedeće godine kada su zemljišta dobili;

— zemljišta koja se pošume pod nadzorom državnih šumara, u trajanju od 20 godina, odnosno na 40 godina ukoliko su šume zasađene na tlu koje nije pogodno ni za jednu drugu kulturu osim šuma;

— zemljišta pogođena izvanrednim elementarnim nepogodama (zasipanje kamenom, pijeskom, nanosima itd.) za vrijeme dulje od godine dana, u kojem slučaju vrijeme privremenog oslobođenja od plaćanja poreza određuje ministar financija.

Porezom na prihod od zemljišta ubirala su se znatna novčana sredstva. To se najbolje vidi iz slijedeće tabele:

Tabela 2.

Pregled zaduženja zemljarinom od godine 1929.—1937.

G o d i n a	Zaduženje zemljarinom (u 000 dinara)	Stope osnovnog poreza %	Stope dopunskog poreza %
1929.	866 549	12	2 — 14
1930.	795 136	12	2 — 8
1931.	694 051	10	2 — 8
1932.	550 955	10	2 — 8
1933.	637 632	10	2 — 8
1934.	654 440	10	2 — 8
1935.	561 248	10	2 — 8
1936.	488 430	10	2 — 8
1937.	487 265	10	2 — 8

Izvor: *Ministarstvo finansija Kraljevine Jugoslavije 1918—1938*, Beograd, 1938, str. 165.

V.

Porezni sistem stare Jugoslavije vjeran je odraz društvenoekonomskih i političkih prilika koje su u njoj vladale između dva svjetska rata. Kako je privreda stare Jugoslavije nosila u sebi sve karakteristike svoje predominantno agrarne strukture, razumljivo je da je i porezni sistem, kao integralni dio financijskog i mnogo šireg privrednog sistema, bio u najvećoj mjeri ogledalo takva stanja. Prevladavanje sitnih gospodarstava od 2—5 hektara (67,8% u ukupnom broju gospodarstava) onemogućavalo je iole napredniju poljoprivrednu proizvodnju.

Tabela 3.

Struktura poljoprivrednih gospodarstava u staroj Jugoslaviji

Skupina		Broj gospodarstava	% broja	Površina u hektarima	% površine
ispod	2 ha	670 000	33,8	690 000	6,5
od	2 — 5 ha	676 000	34,0	2 287 570	21,5
od	5 — 20 ha	579 000	29,3	5 253 000	49,3
od	20 — 50 ha	49 000	2,5	1 388 000	13,0
svega ispod	50 ha	1 974 000	99,6	9 618 570	90,3
preko	50 ha	11 000	0,6	1 027 000	9,7

Izvor: Mirković, M.: *Ekonomska historija Jugoslavije*, Informator, Zagreb, 1968, str. 322.

Niska proizvodnost rada u poljoprivredi i visoki nivo prirodne potrošnje osnovna je karakteristika ovih sitnih gospodarstava. Samo u godini 1931. Jugoslavija je imala više poljoprivrednih gospodarstava nego sve zemlje Latin-ske Amerike zajedno.¹⁷

Sudjelovanje ovako malih gospodarstava u narodnom dohotku bilo je upravo toliko koliko je iznosila njihova prirodna potrošnja. Sudjelovanje na tržištu dolazilo je do izražaja samo u najnužnijoj mjeri. Niskim i ekstenzivnim nivoom nije se mogla ostvariti potrebna akumulacija, što je onemogućavalo intenzivniju i racionalniju upotrebu oruđa i postizanje većih prinosa, a time i dohotka. Na nizak nivo privredne razvijenosti ukazuje i visok udio poljoprivrednog stanovništva u ukupnom — godine 1921. 78,8%, godine 1939. 75,1%.

Upravo ovakva sitna gospodarstva, odnosno siromašni slojevi stanovništva, najteže su pogođeni poreznom politikom. Najteže porezno opterećenje dolazilo je do izražaja kod posrednih poreza (monopola, carina, taksa, poreza na promet, trošarina), a očitivalo se u poznatom regresivnom djelovanju ovih poreza, pogotovo kod terećenja predmeta široke potrošnje. Kako je sitnim gospodarstvima osnovni izvor prihoda bila poljoprivreda, njihovo opterećenje zemljarinom bilo je najteže. Krupniji posjednici, koji su ostvarivali i druge prihode, imali su daleko niže porezno opterećenje, već samim tim što nisu plaćali poreze na ukupno ostvarene prihode i time dolazili pod udar progresivnih stopa. To najbolje pokazuje ukupno porezno opterećenje koje se u godini 1929. kretalo od 12—29%, od godine 1930.—1939. od 12—18% i napokon godine 1940. od 12—28%. Progresija dopunskog poreza kod većeg čistoga katastarskog prihoda bila je toliko blaga da je gotovo prelazila u proporciju.

¹⁷ Vidi: Mirković, M.: *Ekonomska historija Jugoslavije*, Informator, Zagreb, 1968, str. 320.

To je uvjetovalo velike razlike u opterećenju sitnih i krupnih gospodarstava. Neravnomjernost u poreznom opterećenju povećavala su i novčana samoupravna davanja koja su se plaćala samo na osnovni porez, te je po istoj, proporcionalnoj, stopi pogađao sve prihode.

Utjecaj građanskih političkih partija ostavio je snažan pečat razvoju poljoprivrede i stanju seljaštva. »Hvaljenje seljaštva, uzdizanje vrijednosti seljačkog posjeda, stvaranje seljačkih ideologija, ali potpuno odsustvo svakog pozitivnog seljačkog programa. To je stanje u svim zemljama u kojima su seljaci u ogromnoj nadmoćnosti. Ideolozi, stranke i vlade otimaju se za sklonost seljaka, ali ne znadu na koji način da poprave ekonomsko stanje seljačkog posjeda. Što se više pjeva pjesma seljacima, seljacima postaje sve gore.«¹⁸

Cjelokupni porezni sistem stare Jugoslavije, kao integralni dio privrednog sistema, odraz je u najvećoj mjeri političkih prilika koje su vladale u Jugoslaviji između dva svjetska rata. Sama činjenica da je poljoprivreda u sistemu ekonomske politike zauzimala posljednje mjesto, u situaciji kada se čak do 80% stanovništva bavilo privređivanjem u poljoprivredi, jasno pokazuje na nemogućnost vladajućih krugova da riješe jedan od najakutnijih problema. Poreznom politikom u poljoprivredi najteže su pogođeni siromašni slojevi stanovništva u poljoprivredi. Najveći dio poljoprivrednog stanovništva, kao što smo vidjeli, »osigurava« svoju egzistenciju na sitnom posjedu. Osobito visoko porezno opterećenje sitnih seljačkih domaćinstava dolazi do izražaja kod direktnih poreza (monopola, carina, taksa, poreza na promet, trošarina). Budući da su posredni porezi u staroj Jugoslaviji najviše teretili predmete široke potrošnje, regresivni učinak ovih poreza najdirektnije se odražava na socijalni položaj poljoprivrednog stanovništva. Imućniji slojevi stanovništva, uslijed većeg dohotka, izdvajaju daleko manje dohotka za podmirenje osnovnih životnih potreba. Već sama činjenica da sitni poljoprivrednici nisu imali drugog izvora dohotka poreznom obvezom obuhvaćen je jedini i cijeli dohodak. S druge strane krupni zemljoposjednici, koji su ostvarivali i druge prihode, uslijed progresivnih poreznih stopa plaćali su, istina, porez na sve ostvarene prihode, ali ne na ukupno ostvareni prihod, nego na pojedinačno ostvareni prihod. Neplaćanjem porezne obveze na ukupno ostvareni dohodak, nego za svaki pojedinačno, ukupno porezno opterećenje bilo je daleko niže. Progresija dopunskog poreza na zemljište bila je toliko blaga da je prelazila u proporciju. Neravnomjernost u poreznom opterećenju povećavale su i tzv. samoupravna davanja. Kako su se ova davanja plaćala na osnovni porez, koji je proporcionalan, to su ona pogađala jednako i siromašne i ekonomski jače slojeve stanovništva u poljoprivredi. Do favoriziranja krupnog posjeda osobito dolazi do izražaja u činjenici da tzv. sporedni prihodi od poljoprivrede nisu bili oporezivani (pčelarstvo, cjelokupno stočarstvo). U situaciji kada sitni poljoprivrednik nije u mogućnosti osigurati ni egzistencijalni minimum privređivanjem na poljoprivredi on neminovno postaje najamni radnik, radeći za vrlo minimalnu najamninu, pretvarajući se od sitnog seljaka u poljoprivrednog radnika.

Jedna od prvih mjera nakon pobjede socijalističke revolucije bila je agrarna reforma godine 1945. Njezin cilj bio je ograničavanje krupnog posjeda

¹⁸ Mriković, M.: *Održanje seljačkog posjeda*, Zagreb, 1937, str. 19.

i osiguranje životne egzistencije upravo armiji bezemljaša koji su sudjelovali u revoluciji. Na polju porezne politike klasno-socijalni zadaci oporezivanja ostvarivali su se vrlo visokim progresivnim poreznim stopama. U toj prvoj fazi napušta se sistem oporezivanja po čistom katastarskom prihodu i uvodi oporezivanje po stvarnom (realnom) dohotku, čime je svaka mogućnost zaoblazženja poreznih propisa unaprijed onemogućena. Oporezivanjem su obuhvaćeni svi prihodi, a ne više kao u staroj Jugoslaviji samo pojedini dijelovi.

LITERATURA

- Blagojević, O.: *Oporezivanje zemljoradnika s naročitim osvrtom na porez po katastru*, Institut za ekonomiku poljoprivrede, Beograd, 1957.
- Herkov, Z.: *Grada za finansijsko-pravni riječnik feudalne epohe Hrvatske*, JAZU, Zagreb, 1956.
- Kocian, S.: *Financijsko zakonoslovlje*, Osijek, 1889.
- Letica, D.: *Uoči naše poreske reforme*, Zagreb, 1922.
- Letica, D.: *Zakonski sistemi neposrednih poreza u kraljevini SHS i kritički pogledi na predstojeću poresku reformu*, Sarajevo, 1921.
- Lovčević, J.: *Institucije javnih finansija*, knjiga prva, Beograd, 1963.
- Lunaček, V.: *Zakon o neposrednim porezima od 8. februara 1928.*, Zagreb, 1928.
- Ministarstvo finansija Kraljevine Jugoslavije 1918—1938.*, Beograd, 1938.
- Mirković, M.: *Ekonomika historija Jugoslavije*, Zagreb, 1968.
- Posilović, S.: *Financijska znanost*, Zagreb, 1899.
- Poštić, S.: *Istraživanja o realnosti reformiranoga katastra zemljišta*, Zagreb, 1935.
- Poštić, S.: *Poresko opterećenje poljoprivrede i poreska reforma*, Zagreb, 1926.
- Šijan, D. i Letica D.: *Izravni porezi i nameti, biljezi i pristojbe u Bosni i Hercegovini*, Mitrovica, 1910.